

הפקולטה לאמנויות ע"ש يولנדה ודוד כ"ז, החוג לתולדות האמנות
יום הדין האחרון: ראייה וחזון באמנות ימה"ב
קורס שני תשל"ז (0821-6352-01) – 4 ש"ס
מרצה: ד"ר אסף פינקוס, pinkusas@post.tau.ac.il
שעת קבלה: לפי תיאום מראש בטלפון או בדואר האלקטרוני

יום הדין האחרון: ראייה וחזון באמנות ימה"ב

The Last Judgment: Sight and Vision in Medieval Art

אסף פינקוס

מהי ראייה בתרבות ימה"ב? כיצד מתרגם חזון מילולי לטקסט ויזואלי? מהם התפקידים הדתיים והפוליטיים של מגני האימה הרוותניים העוסקים ביום הדין האחרון בשעריו הכנסיות? מהם המוענים והنمנים של עבודות אלו? השיעור יסקור את ייצוגו היזואלי של האחרון בעידני האנושות, כפי שהוא מדוחה בחזון יוחנן (האפוקליפסה, יום הדין האחרון, ואחרית הימים), באמנות ימה"ב החל מאמנויות הנצרות הקדומה ועד אמונות הרנסנס. היהות שייצוגים אלו מושתתים באופן מובהק על טקסט כתוב, השיעור יתבסס על מספר גישות מחקר סמיוטיות של ייחסי דימוי – מילה, תוך אימוץ מודל פרשני משולש בו הייצוג האמנותי מהוות קודקוד הנשען על שתי עמדות כביכול סותרות: אחת מודרניסטית, איקונוגרפית-איקונולוגית, המעדיפה פרשניות והערות של כותבים בני התקופה, והשנייה ביקורת פוסט-מודרניסטית ותיאוריה של ראייה וחזון.

יום הדין האחרון: ראייה וחזון באמנות ימה"ב

אסף פינקוס

מהי ראייה בתרבות ימה"ב? כיצד מתרגם חזון מילולי לטקסט חזותי? מהם התפקידים הדתיים והפוליטיים של מגני האימה הרוותניים העוסקים ביום הדין האחרון בשעריו הכנסיות ובתוכו? מהם המוענים והنمנים של עבודות אלו? השיעור יסקור את ייצוגו החזותי של האחרון בעידני האנושות, כפי שהוא מדוחה בחזון יוחנן (האפוקליפסה, יום הדין האחרון, ואחרית הימים) ובמתי, באמנות ימה"ב החל מאמנויות הנצרות הקדומה ועד אמונות הרנסנס. היהות שייצוגים אלו מושתתים על טקסט כתוב, השיעור יתבסס על מספר גישות מחקר סמיוטיות של דימוי-מילה, תוך אימוץ מודל פרשני משולש בו הייצוג האמנותי מהוות קודקוד הנשען על שתי עמדות כביכול סותרות: אחת מודרניסטית, איקונוגרפית-איקונולוגית, המעדיפה פרשניות והערות של כותבים בני התקופה, והשנייה ביקורת פוסט-מודרניסטית ותיאוריה של ראייה וחזון.

The Last Judgment: Sight and Vision in Medieval Art

Assaf Pinkus

What is the role of sight and vision in medieval culture? How is a literal vision “translated” into a visual text? What are the devotional and political functions of the awesome grand spectacles representing the Last Judgment in ecclesiastical edifices? Who are the addressor and the addressee of these works? The course will scrutinize the visual representation of the last days of human history (as reported in the Revelation of John and in Mathew 24-25) in medieval art from Early Christianity to the Renaissance. Since such images are explicitly based upon a written text, the course will employ several semiotic approaches of text-image

relations, adopting a triangular interpretive model in which the medieval representation forms an apex, projected between two widely separated viewing positions: one of a modern contextual historical analysis, privileging commentaries of contemporary medieval writers, and the other of postmodern critique and theory of the role of sight in western culture.

הקורס מיועד לתלמידי תואר ראשון אשר סיימו מבוא לאמנויות ימה"ב. ציון הקורס יקבע על פי בינהה (70%) וכן על מטלות הקריאה במהלך השנה (30%).

השיטורים יוקדשו להטיבות הבאות:

1. תיאוריות ראייה וחזון בימה"ב.

Martin Jay, *Downcast Eyes: The Denigration of Vision in Twentieth-Century Thought* (Berkeley, 1993), Introduction and Chapter 1 (The Noblest of the Senses: Vision from Plato to Descartes).

Cynthia Hahn, "Vision," in *A Companion to Medieval Art: Romanesque and Gothic in Northern Europe*, ed. Conrad Rudolph (Blackwell, 2006), 45-64.

2. גן העדן המובייח באמנות הנצרות הקדומה.

Dale Kinney, "The Apocalypse in Early Christian Monumental Decoration," in Emmerson 1992, 200-216.

Jean-Michel Spieser, "The Representation of Christ in the Apse of Early Christian Churches," *Gesta* 37/1 (1998), 63-73.

3. ייצוגים סימבוליים רוונה.

Annabel Jane Wharton, "Ritual and Reconstructed Meaning: The Neonian Baptistry in Ravenna," *Art Bulletin* 69/3 (1987), 358-375.

4. ייצוגים סימבוליים ברומא.

Marchita B. Mauck, "The Mosaic of the Triumphal Arch of S. Prassede: A Liturgical Interpretation," *Speculum* 62/4 (1987), 813-828.

5. בין ראייה רוחנית לאינטלקטואלית: דפי האפוקליפסה באמנות הקרולינגית

Herbert L. Kessler, "Carolingian Art as Spiritual Seeing," in *Spiritual Seeing. Picturing God's Invisibility in Medieval Art* (Pennsylvania, 2000), 149-188.

Florentine Mütherich and Joachim E. Gaehde, *Carolingian Painting* (New York, 1976), 7-18.

ג'ליית נגה-בנאי, "האמנות הקרולינגית," מתוך: *ראשיתה של אירופה, אורה לימור ויצחק חן (האוניברסיטה הפתוחה: תל אביב, 2003)*, 201-240.

6. הנרטיב המוקדם: כתבי היד האוטונומיים.

Henry Mayr-Harting, *Otonian Book Illumination: a Historical Study* (London, 1999), vol. I, chapter 5.

7. ספרד: הפרשנות וכתבי היד המאוירים של באטוס.

Otto, Karl Werckmeister, "Pain and Death in the Beatus of St. Sever," *Studi Medievali* 14 (1973), 565-626.

John Williams, "Purpose and Imagery in the Apocalypse Commentary of Beatus of Liébana," in Emmerson 1992, 217-233.

8. יום הדין הביזנטי.

Beat Brenk, *Tradition und Neuerung in der christlichen Kunst des ersten Jahrhunderts. Studien zur Geschichte des Weltgerichtsbildes* (Wien, 1966), 77-103.

. 9. יומ הדין של טורצ'לו.

Otto Demus, "Studies Among the Torcello Mosaics," *The Burlington Magazine* (1943), 82- 132, 136-41; 84: 4 1-5; 85: 195-200.

. 10. תנ"כ האבן המפוסלים:

הסינთזה הרומנסקית המוקדמת.

השערים המונומנטליים הרומנסקיים.

M.F. Hearn, *Romanesque Sculpture. The Revival of Monumental Stone Sculpture in the Eleventh and Twelfth Centuries* (Ithaca, 1981), 139-168; 168-215.

. 11. תפקידו של הנרטיב – משל האיש העשיר:

Wilibald Sauerländer, "Romanesque Sculpture in its Architectural Context," in *The Romanesque Frieze and its Spectator*, ed. D. Kahn (London, 1992), 17-43.

Meyer Schapiro, "The Romanesque Sculpture of Moissac I & II," in Meyer Schapiro, *Romanesque Art. Selected Papers* (New York, 1993), 131-264.

. 12. יומ הדין באוטן.

Don Denny, "The Last Judgment Tympanum at Autun. Its Sources and Meaning," *Speculum* 57 (1982), 533-547.

. 13. יומ הדין בקונק.

Willibald Sauerländer, "Skulptur als Bildpredigt: das Weltgerichtstympanon von Sainte-Foy in Conques," in *Romanesque Art. Problems and Monument* (London, 2003), 268-293).

. 14. שליחות, משפט, וטקס בוולויי.

Adolph Katzenellenbogen, "The Central Tympanum at Vézelay. Its Encyclopedic Meaning and its Relation to the First Crusader," *The Art Bulletin XXXVI/3* (1994), 141-151.

Peter Low, "You Who Once Were Far Off: Enlivening Scripture in the Main Portal at Vézelay," *The Art Bulletin* 85 (2003), 479-89.

. 15. יומ הדין בספרד.

S.H. Caldwell, "Penance, Baptism, Apocalypse: The Easter Context of Jaca Cathedral's West Tympanum," *Art History* 3/1 (1980), 25-40.

. 16. סיכום: ראייה וחיזיון ברומנסק.

Madeline Harrison Caviness, "Images of Divine Order and the Third Mode of Seeing," *Gesta XXII/2* (1983), 99-120.

. 17. חזינות יומ הדין בגותיקה.

Michael Camille, "Visionary Perception and Images of the Apocalypse in the Later Middle Ages," in Emmerson 1992, 276-289.

-----"Before the Gaze: the Internal Senses and Late Medieval Practices of Seeing," in Nelson 2000), 197-223.

. 18. יומ הדין בשטרט.

Adolph Katzenellenbogen, "The Sculptural Programs of Charters Cathedral (Baltimore, 1959).

. 19.ימי הדין של המאה ה-13.

Emile Mâle, *The Gothic Image. Religious Art in France of the Thirteenth Century* (New York, 1972; 1913), 355-389.

Barbara Nolan, *The Gothic Visionary Perspective* (Princeton, 1977), 3-34.

.20. יום הדין באמנות הגותית.

- Paul Williamson, *Gothic Sculpture 1140-1300* (Yale, 1995), 175-198.
- .21. משפט היסטורי, עכשווי, ועתידי: צורה ותפקיד בתקופה הגותית.
- Bernd Nicolai, "Orders in Stone: Social Reality and Artistic Approach. The Case of the Strasbourg South Portal," *Gesta* 41 (2002), 111-128.
- .22. הבתולות הטיפשות והחכמתו: מייצוגן המוקדם ועד עידן המיסטיות. נא לקרו את הפרק מתו:
- Gertrud Schiller, *Iconography of Christian Art* (New York, 1971).
- .23. מישיח ואנטי-קריסט בימה"ב בשיאם ועד הרנסנס.
- Rosemary Muir Wright, *Art and Antichrist in Medieval Europe* (Manchester, 1995), 1-30, 144-179.
- .24. סיכום.

ספרות כללית:

- Belting, Hans: *Likeness and Presence: a History of the Image Before the Era of art*, trans. E. Jephcott (Chicago, 1994).
- Bevington, David et al.: *Homo, Memento Finis. The Iconography of Just Judgment in Medieval Art and Drama* (Kalamazoo, 1985).
- Binski, Paul: *Medieval Death. Ritual and Representation* (New York, 1996).
- Clifford, Davidson (ed.): *The Iconography of Hell* (Kalamazoo, 1994).
-----*The Iconography of Heaven* (Kalamazoo, 1994).
- Emmerson, Richard K. and Bernard McGinn: *The Apocalypse in the Middle Ages* (Cornell, 1992).
- Biernoff, Suzanne: *Sight and Embodiment in the Middle Ages* (Basingstoke, 2002).
- Bynum, Caroline Walker and Paul Freedman (eds.): *Last Things. Death and the Apocalypse in the Middle Ages* (Philadelphia, 2000).
- Caviness, H. Madeline: *Art in the Medieval West and Its Audience* (Aldershot, 2001).
- Gardiner, Eileen (ed.): *Medieval Visions of Heaven and Hell: a Sourcebook* (New York, 1993).
-----*Visions of Heaven and Hell Before Dante* (New York, 1989).
- Grabar, Andre: *Christian Iconography. A Study of its Origins* (New Jersey, 1980; 1968).
- Hahn, Cynthia: "Vision," in *A Companion to Medieval Art: Romanesque and Gothic in Northern Europe*, ed. Conrad Rudolph (Blackwell, 2006), 45-64.
-----"Visio Dei: Changes in Medieval Visuality," in Nelson 2000, 169-196.
- Hamburger F. Jeffrey, and Anne-Marie Bouché: *The Mind's Eye. Art and Theological Argument in the Middle Ages* (Princeton, 2006).
- Kessler, L. Herbert: *Seeing Medieval Art* (Ontario, 2004).
- Klein, Peter K.: "The Apocalypse in Medieval Art," in Emmerson 1992, 159-199.
- Landes, Richard, Andrew Gow, and David C. van Meter (eds.): *The Apocalyptic Year 1000. Religious Expectation and Social Changes, 950-1050* (Oxford, 2003).
- Meer, Frederick van der: *Apocalypse. Visions from the Book of Revelation in Western Art* (London, 1978).
- Muir Wright, Rosemary: *Art and Antichrist in Medieval Europe* (Manchester, 1995).
- Nelson, Robert (ed.): *Visuality Before and Beyond the Renaissance. Seeing as Others Saw* (Cambridge, 2000).
- Rowland, Christopher: "Imagining the Apocalypse," *New Testament Studies* 51 (2005), 303-327.
- Schmidt, Gary, D.: *The Iconography of the Mouth of Hell* (Selinsgrove, 1995).

נצרות קדומה וביזנט:

- Brenk, Beat: *Tradition und Neuerung in der christlichen Kunst des ersten Jahrhunderts*.

- Studien zur Geschichte des Weltgerichtsbildes* (Wien, 1966).
- Demus, Otto: *Byzantine Mosaic Decoration* (London, 1976; 1948).
- "Studies Among the Torcello Mosaics," *The Burlington Magazine* (1943), 82 132, 136-41; 84:4 1-5; 85:195-200.
- Elsner, Jas: *Art and the Roman Viewer* (Cambridge, 1995).
- Kinney, Dale: "The Apocalypse in Early Christian Monumental Decoration," in Emmerson 1992, 200-216.
- Nordhagen, Per Jonas: *Studies in Byzantine and Early Medieval Painting* (London, 1990).
- Oakeshott, Walter: *The Mosaics of Rome. From the Third to the Fourteenth Centuries* (New York, 1967).
- Simson, Otto von: *Sacred Fortress. Byzantine Art and Statecraft in Ravenna* (Chicago, 1948).
- Spieser, Jean-Michel: "The Representation of Christ in the Apse of Early Christian Churches," *Gesta* 37/1 (1998), 63-73.

אמנות קרולינגיית ואוטונית:

- Henry Mayr-Harting: *Ottonian Book Illumination: a Historical Study* (London, 1999), 2 vols.
- Kessler, Herbert: *Spiritual seeing. Picturing God's Invisibility in Medieval Art* (Philadelphia, 2000).
- Kühnel Bianca: *The End of Time in the Order of Things* (Regensburg, 2006).
- Mütherich, Florentine: *Studies in Carolingian Manuscripts* (London, 2004).
- Mütherich, Florentine, Joachim E.: Gaehde: *Carolingian Painting* (New York, 1976).

כתב הבהיר:

- Muir Wright, Rosemary: "The Great Whore on the Illustrated Apocalypse Cycles," *Medieval History* 23/3 (1997).
- Pugh, W.S.: *The Early Morgan Beatus. Problem of Its Place in the Beatus Pictorial Tradition* (Ohio, 1988).
- Werckmeister, Otto, Karl: "Pain and Death in the Beatus of St. Sever," *Studi Medievali* 14 (1973), 565-626.
- Williams, John: *A Spanish Apocalypse. The Morgan Beatus Manuscript* (New York 1991).
- "Purpose and Imagery in the Apocalypse Commentary of Beatus of Liébana," in Emmerson 1992, 217-233.
- *The History of the Morgan Beatus Manuscript* (New York, 1991).
- *The Illustrated Beatus. A Corpus of the Illustrations of the Commentary on the Apocalypse* (London, 2003).

רומנסק וגותיקה:

- Caldwell, S.H.: "Penance, Baptism, Apocalypse: The Easter Context of Jaca Cathedral's West Tympanum," *Art History* 3/1 (1980), 25-40.
- Camille, Michael: "Before the Gaze: the Internal Senses and Late Medieval Practices of Seeing," in Nelson 2000), 197-223.
- "Illustrations in Harley MS 3487 and the Perception of Aristotle's Libri naturals in Thirteenth-Century England," in *England in the Thirteenth Century. Proceeding of the 1984 Harlaxton Symposium*, ed. W.M. Ormrod (Grantham, 1985), 31-44.
- "Visionary Perception and Images of the Apocalypse in the Later Middle Ages," in Emmerson 1992, 276-289.
- Caviness, H. Madeline: "Images of Divine Order and the Third Mode of Seeing," *Gesta* XXII/2 (1983), 99-120.

- “‘The Simple perception of Matter’ and the Representation of Narrative, ca. 1180-1280,” *Gesta XXX/I* (1991), 48-64.
- Christe, Yves: “The Apocalypse in Monumental Art of Eleventh through Thirteenth Centuries,” in Emmerson, 234-258.
- Denny, Don: “The Date of the Conques Last Judgment and its Compositional Analogues,” *The Art Bulletin* 66 (1984), 7-14.
- “The Last Judgment Tympanum at Autun. Its Sources and Meaning,” *Speculum* 57 (1982), 533-547.
- Hearn, M.F.: *Romanesque Sculpture. The Revival of Monumental Stone Sculpture in the Eleventh and Twelfth Centuries* (Ithaca, 1981).
- Katzenellenbogen, Adolf: “The Central Tympanum at Vézelay. Its Encyclopedic Meaning and its Relation to the First Crusader,” *The Art Bulletin XXXVI/3* (1994), 141-151.
- The Sculptural Programs of Charters Cathedral* (Baltimore, 1959).
- Kendall, B. Calvin: *The Allegory of the Church. Roman Portals and Their Verse Inscriptions* (Toronto, 1998).
- Kren, Thomas, *Visions of Tondal* (Malibu 1990).
- Lewis, Suzanne: “Exegesis and Illustrations in Thirteenth-Century English Apocalypses,” in Emmerson 1992, 259-277.
- Reading Images. Narrative Discourse and Reception in the Thirteenth-Century Illuminated Apocalypse* (Cambridge, 1995).
- Mâle, Emile: *Religious Art in France. The Twelfth Century: a Study of the Origins of Medieval Iconography* (Princeton, 1978; 1922).
- The Gothic Image. Religious Art in France of the Thirteenth Century* (New York, 1972; 1913).
- Nolan, Barbara: *The Gothic Visionary Perspective* (Princeton, 1977).
- Piqué Francesca and Dusan C. Stulik: *Conservation of the Last Judgment Mosaic. St. Vitus Cathedral, Prague* (Los Angeles, 2004).
- Rudolph, Conrad.: *The “things of greater importance:” Bernard of Clairvaux’s Apologia and the Medieval Attitude Toward Art* (Pennsylvania, 1990).
- Sauerländer, Willibald: *Gothic Sculpture in France 1140-1270* (London, 1972).
- Romanesque Art. Problems and Monument* (London, 2003), 2 vols.
- “Skulptur als Bildpredigt: das Weltgerichtstympanon von Sainte-Foy in Conques,” in *ibid.*, 268-293.
- “Über die Komposition des Weltgerichts-Tympanons in Autun,” in *ibid.*, I, 223-267, 878-880
- Schapiro, Meyer: “The Romanesque Sculpture of Moissac I & II,” in Meyer Schapiro, *Romanesque Art. Selected Papers* (New York, 1993), 131-264.
- Seidel, Linda: *Songs of Glory. The Romanesque Facades of Aquitaine* (Chicago, 1981).
- Williamson, Paul: *Gothic Sculpture 1140-1300* (Yale, 1995).

כנען-קדר, נורית: *תחייתנו של הפסיכולוגיה המונומנטלי באירופה (הקבוץ המאוחד, 2002)*.